

1 жовтня 1997 року. Інститут історії України НАН України, КНК при НАН України, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України в Київському Будинку вчителя презентували перше в Україні видання документів та матеріалів "**Українська Центральна Рада. Документи і матеріали**" (в двох томах). Із вступним словом виступив директор Інституту історії України, голова редакційної колегії віце-прем'єр-міністр України академік *Валерій Смолій*. У презентації брали участь: керівник колективу упорядників, докт. іст. наук *Владислав Верстюк*, заступник директора Інституту історії України НАН України, докт. іст. наук *Станіслав Кульчицький*, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, канд. іст. наук *Лариса Яковлева*, директор видавництва "Наукова думка" канд. біол. наук *Ігор Алексєєнко*.

Гостями презентації були перший Президент відродженої Української Держави *Леонід Кравчук*,

Президент Української Народної Республіки в екзилі *Микола Плав'юк*, голова Української все-світньої координаційної ради *Іван Драч*, голова Народного Руху України *В'ячеслав Чорновіл*, співробітники Інституту історії України НАН України, видавництва "Наукова думка" та ін.

Грудень 1997 року. Творчим науковим колективом під керівництвом докт. іст. наук *Владислава Верстюка* підготовлено до друку біографічний довідник "**Діячі Української Центральної Ради**".

21 січня 1998 року. В Національній опері України відбувся урочистий вечір, присвячений 80-й річниці проголошення Української Народної Республіки, за участі вищих керівників держави.

7 квітня 1998 року. На вечорі, присвяченому 100-річчю від дня народження *Патріарха Мстислава*, відбулася презентація біографічного довідника "Діячі Української Центральної Ради", який щойно вийшов з друку. **Роботу над проектом "Універсал" успішно завершено.**

Українецька Центральна Рада: історичне значення та уроки

Ярослав Яцків

докт. фіз.- мат. наук, академік НАН України

(із виступу на урочистому вечорі, присвяченому 80-й річниці проголошення Української Народної Республіки, 21 січня 1998 р.)

22 січня 1918 року в Будинку Педагогічного музею, де засідала Українська Центральна Рада, пролунали величні слова Четвертого Універсалу: "*Народе України! Твоєю силою, волею, словом стала на землі українській вільна Народна Республіка*".

Знайомлячись із архівними документами Української Центральної Ради, що були видані недавно завдяки самовідданій праці наших істориків та архівістів, розумієш, яким непростим і тернистим був шлях Центральної Ради до цього історичного рішення. Будучи створеною 20 березня 1917 року групою української національно-свідомої інтелігенції як київська громадська організація, Центральна Рада за короткий час переросла в ініціатора і активного чинника відновлення української державності. В умовах воєнних дій, деструктивного розвитку революційних процесів, політичної та соціальної кризи це було завдання колосальної ваги.

Як це не прикро констатувати, будучи безмежно відданими справі національного відродження України, керманічі молодій українській держави не мали досвіду державотворення, визначення політичних і соціальних орієнтирів. Тому з позицій сьогодення діяльність Центральної Ради не може мати однозначних оцінок.

Об'єктивно можна стверджувати одне: **Українська Центральна Рада виступила лідером розгортання національно-визвольного руху в Україні, завдяки чому на політичній карті Європи з'явилась нова держава. Півтора рядки друкованого тексту:**

"Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною,

суверенною державою українського народу" — вмістили констатацію факту, який декільком поколінням найкращих синів України здавався жаданою, але недосяжною мрією.

Четвертий Універсал Центральної Ради перетворив цю мрію у політичну реальність, перевів українське питання з площини суспільно-політичних ідей в площину національно-державного будівництва. Завдяки Четвертому Універсалу діяльність Центральної Ради, якщо і не визначила цілком і повністю розвиток української історії ХХ століття, то, у всякому разі, позначила його генеральний напрям — утвердження державності, складний перехід українців зі стану неісторичної нації у націю державну.

Я б не хотів перетворювати свій виступ у дзвінкий панегірик Центральній Раді, оскільки, по-перше, її діяльність не була еталонною, а по-друге, я далекий від бажання нажити політичний капітал на демагогії та спекуляціях історичним минулим. Я говорю про Центральну Раду та її Універсал не тільки тому, що сьогодні до цього змушує календарний збіг дат, а тому, що в діяльності Центральної Ради і в сьогоденні політичних реаліях бачу чимало спільного. А звідси можна зробити висновок, що **значення та уроки минулого нашим суспільством, його елітою засвоєні погано і слабо осмислені.**

В чому ж полягало значення Четвертого Універсалу? Його проголошення говорило про перемогу українців.

Насамперед, це була морально-політична перемога над Російською імперією, в складі якої більшість

українців перебували понад два з половиною століття, але так і не стали їй рідними дітьми. Революційна зміна форми влади в Росії з самодержавної на демократичну, а потім і радянську, не привела до вирішення української проблеми. Вирішити її могло лише створення власної національної держави. Проголошенням Четвертого Універсалу Центральна Рада довела, що українці є державним народом, який навчився демонструвати політичну волю. Принагідно відзначу, що Четвертий Універсал не просто відхилив чужу державність, але й принципи, на яких будувалася тодішня влада в Росії, — насилля, диктатуру, терор, які взяли на своє озброєння більшовики. *Центральна Рада оголосила про орієнтацію на демократичні засади влади.*

Тепер про ще одну перемогу. Цю перемогу було одержано діями Центральної Ради над самими собою. ***Від кирило-мефодіївців через Драгоманова і до Грушевського український рух розвивався під гаслами федералізму й автономії. Основою цих гасел була ідея досягнення компромісу між російськими й українськими інтересами, що і знайшло своє втілення в перших трьох Універсалах. Але історія довела, що російська сторона ніколи і не думала над реальним збалансуванням цих інтересів, а українська — ніяк не наслідувалась вийти за межі окресленої парадигми. Логіка розвитку революції привела діячів Центральної Ради до зречення тих ідеалів, на яких вони були виховані. З проголошенням Четвертого Універсалу ідея незалежної самостійної Української держави стала магістральним гаслом українського руху, яке підхопили всі українські політичні течії.***

Коли ми говоримо про уроки Центральної Ради, то повинні звертати увагу на прораханки і помилки, яких припустилися її лідери. Спромігшись заманіфестувати самостійність України, вони виявилися не готовими до реального державного будівництва. Українська еліта, яка складалася переважно з письменників, журналістів, вчених, не мала досвіду та навичок державної діяльності. У своїй переважній більшості вона сповідувала народницьку, а не державницьку ідеологію. На місцях не було створено органів державного апарату, не була сформована національна армія. Соціально-економічне законодавство Центральної Ради мало утопічний, соціалістичний характер. Особливо яскраво ця риса позначилася на вирішенні аграрної проблеми через соціалізацію землі, через ліквідацію приватної власності на землю. Цим непродуманим рішенням Українська Центральна Рада позбавила себе підтримки значної частини найвпливовішого на селі заможного селянства.

Вказуючи на промахи еліти, не можна не відзначити, що й українські маси виявилися невідготтованими до самостійного національно-державного життя. Процес творення державної нації відставав в Україні від аналогічних процесів в інших європейських країнах. Політична, громадська культура були слабо розвиненими. В переломні моменти історії якийсь вірус деморалізації та апатії охоплював українське суспільство. Йому не вистачало волі до боротьби, твердості поступу та віри в перемогу, а його поводитір замість єднання вдавалися до взаємних звинувачень.

Всі перелічені негативні риси (непослідовність та зволікання уряду з реформами, некомпетентність еліти, пасивність широких верств населення) ми спостерігаємо і сьогодні. Але чи є вони нашою іманентною ознакою, якої не вдасться позбутися ніколи? Душа і

розум відмовляються вірити цьому. Не можу сприймати український народ як народ, який не відстоїть своєї державності. Вірю, що нам вистачить мужності скористатися своїм розумом, щоб без створення міфів засвоїти уроки історичного минулого, щоб узяти з нашої історії все позитивне і наповнити ним українську національну ідею, щоб сьогодні не дати зупинитися процесу державотворення.

Уроки Української Центральної Ради, Гетьманства та Директорії дають нам загальні орієнтири нашого поступу до створення розвиненої української держави європейського типу. Це насамперед:

- приватна власність на землю і засоби виробництва;
- розумні за розмірами податки на потреби держави, в першу чергу, на розвиток освіти, культури, науки, охорони здоров'я та оборони;

- висококваліфікований, організований та розумно обмежений за кількістю апарат управління державою всіх рівнів, не для власної наживи чи репресій, а для підтримки державницьких починань.

Змушений констатувати, що стан напівзруйнованої економіки в Україні багатьох кого з "власність імущих" цілком влаштовує. І знову, як це було на початку 1918 року, вірус деморалізації та апатії охоплює широкі верстви населення. Для невеликої частки нашого суспільства багатство стало майже єдиним смислом життя. Всі інші, або невтомно працюють, прагнучи змінити своє життя на краще в новітніх умовах, або вкрай змучені нездоланними проблемами життя, або з солодкою ностальгією згадують минуле, або без найменшого поруху душі та тіла чекають — чи то на "манну небесну", щоб без зусиль отримати бажане, чи то на українського Мойсея, який звідкись прийде і введе нас до світлого майбутнього. Ні, нічого не впаде з неба, і ніхто нізвідкіль не прийде і нікуди нас не введе.

Вкотре повторю думку, яка добре всім відома — реалії сьогоденного світу такі, що без важкої наполегливої праці селянин не виростить урожай, науковець не здолає вершин науки, а урядовець не засвоїть азів управління державою. Тільки ми самі, працюючи кожен на своєму місці, відкинувши геть всі сумніви та коливання, визначивши як головний пріоритет — побудову для себе, для своїх дітей вільної незалежної демократичної процвітаючої української держави — можемо змінити своє життя на краще.

Кожна історична епоха висуває свої вимоги до національно свідомої інтелігенції — йти туди, де можна принести найбільше користи своєму народові.

Широко вживане класичне, але від цього не знецінене — ***Хто як не ти, і коли, якщо не зараз*** — це звернення до кожного з нас. Без розуму, глибоких знань, порядності, самозреченості нашої інтелігенції сьогодні не вийти з кризи. Для української інтелігенції, для українського народу сьогодні прийшов час збирати каміння, мурувати свій спільний дім — українську демократичну розвинену державу, державу, яка б знала і шанувала минуле свого народу, дбала про його достойне сьогодення та майбутнє.

Чого не вистачає? На мою думку, єдиного: ***правди, правди і правди на всіх рівнях влади і суспільства.***

Скористаємося цією нагодою для консолідації всіх здорових сил нашого суспільства на благо побудови потужної української демократичної держави. І хай з новою силою і в нових реаліях прозвучать величні слова:

"Народе України!

Твоєю силою, волею, словом стала на Землі Українська вільна Народна Республіка".